

FALUSI MÁRTON

szülőföldem

A város szerepálmai

Tűnődések a szülőföldről

FALUSI MÁRTON (1983) Budapest

Cs. Szabó László emlékére

I.

A Thököly és a Stefánia sarkán egy görgőtől és forgójától megfosztott irodai szék hánykolódik. Olcsóbb fajta, de tartós. Napok óta követem a bomlás fokoza-
tait; a végvonaglását. Kis szakadás az ülőke huzatán, kivillan a sárga szivacs. Határozottan széthasad a fekete műbőr, és nekilát táplálékának a zsiszegő
kosz. Időről időre odébb vánszorog a néhai bútordarab, húzza kifordult belét,
vonszolja lepattant karfáját; hol a Thökölyhez, hol a Stefániához araszolgat kö-
zelebb. Első pillantásra megismertem, akkor még csak egy vékony vágás sebe-
sedett rajta. Macskakarom okozta, de nem utcai bestiáé; a valamikori házi cir-
mosom sértette föl: ugyanis az én székem volt. Már a Budaörsi úton a légópín-
cébe száműztem; ülő- és hátlapját leválasztottam a gázlifes lábkeresztről,
gondosan becsomagoltam, és a téli gumik mögé hajítottam. Később az új, Thö-
köly úti lakás pincéje fogadta be; innét pucoltam ki lomtalanításakor. A lomis bri-
gád törzsfőnöke trónolhatott puha kárpitján, melynek sorsa ekkorra végképp
különvált a talpatzatétól; így hagyhatták utóvédül a pusztulásból hanyatt-hom-
lok menekülő tárgyak. Végül elnyelte az utca csillapíthatatlan étvágyú cethal-
gyomra. Otthonom tartozékát? Sorozatgyártott termék, akárcsak bármelyik
kortársa; nem csigázták el hintázó tépelődéseim, nem látszik meg viselkedé-
sén, mint egy biedermeier szekreter szobrocskáin, hol töltötte be hivatását.

Ilyen városban születtem volna? Lehet-e szülőföldünk a domborzatánál,
vízrajzánál, tárt karral ölelő vidékeinél a földgömbön szétszóródott többi test-
véréhez jobban hasonlító nagyváros? A szülő nélküli, árva metropolisz, ame-
lyik felmenőire, a hegyekre, a folyóra, a polgárságát duzzasztó, vásáros pa-
rasztkra nem emlékeztet; csupán agg bátyáira, Rómára és Párizsra, avagy
félvér unokahúgára, a brit koronaékszerek közül elmart, dúsgazdag Szinga-
púrra? A magyar irodalom értékcentruma sokáig a falu volt, mert az lehetett,
oda nyújtózkodtak gyökerei, de itt szökött fel sudáran, itt hajtott lombot. Tar-
tózkodási helyek olvashatók a kereszteződésekben, bizottságok és elvek ra-
gasztották őket az utcasarkokra. Egyikük sem bűvölhetett el úgy, mint ahol az
urbánus életformától viszolygó irodalmi hősök kalandoztak; Tamási Áron he-
gyezi góbésan Havasalját, Sinka István balladái borzolják a Viharsarkot, Kor-
hányt, Pusztapándot, Kölesért, Hórindzsát. De hiszen költött díszletek mind,
s csupán a művészi megformálás emeli és süllyeszti őket, adagolja a száraz-
jeget, kapcsolja be a szélgépet, csavargatja a fényszórókat! Annyifelé meg-
fordultam már életemben, oly sokfelé laktam, annyi szülőházat és nyughelyet
kiszemeltem magamnak. Goethe weimari fészke, Wagner bayreuthi villája, a
Házsongárd és a Père-Lachaise jobban megközelíthetők egy eldugott alföldi
sírkertnél, amelyet több száz rokon meghatalmazásával néhány fejkendő
anyóka gondoz. Irigyelhetem a kharóni révbe ért halottakat, mert nem a saját
jövőkkel vetett össze a gyerekkorom, amikor évről évre látogattuk édes-
apám szülőföldjét, s az abonyi temető sírkövein csupa Falusi Márton és Falusi
Mártonné várta a tisztító, novemberi drótkéfét. Bölcs barátaim tanácsolják,

hogy vidékről válasszak párt, megbízhatóbb és tisztességesebb lesz, erősebb szálak fűzik a családjához, s így talán majd hozzám is. Családi ragaszkodásaim, kár lenne tagadni, lelkiismeretlen rokonszenvvé lazulnak. Könnyelműbben vágok neki az ismeretlennek, hiszen nem az én feladatom, hogy Budapestben megkapaszkodjak; ezt már elvégezték az előttem járók. Egyszerűbb így élni? Inkább kíméletlenebb, és nagyobb megfontoltságot, tervszerűséget igényel. A falu, ha kultúrát többé nem is, még mindig pakol a paprikás csirke mellé életprogramot: kitörni és nem felejteni. Csakhogy a városban túl sok az emlékezet, túl sok a tudás; burjánzik, tekereg, fojtogat. Itt a felejtést, az ingerek szűrését, a selektálást kell szakavatottan begyakorolni. Ezért tarthattak aggályos rendet az urbánus eszmék között azok, akik első generációs városlakóként rajongtak az egymással feleselő filozófiákért és a féktelen tempóért. Két ékes bizonyága ennek Sára Sándor *Feldobott kő*, valamint Jancsó Miklós *Oldás és kötés* című filmjei. Mi azonban a várost a városból, a történelmet a történelmen kívülről nézzük. Megtanulunk-e jól emlékezni és helyesen felejteni?

A város lelkét még a testét környékező magaslatok és átszelő medrek alkati jellemzőinél is kevésbé határozzák meg bálványozott építményei; az ősi kövek, a hajmeresztő szerkezeti trükkök, a merész arcélű homlokzatok. Ezért gyakori, hogy az összefüggésekre kíváncsi történetbúvárt hidegen hagyják, ő inkább a könyvek és a múzeumok, sőt a levéltárak mélyére ás, a gótikus bolt-hajtásból klasszicista portikuszba terelt, ájult turistát pedig csömörrig töltik feldolgozhatatlan, sűrű élményekkel. A múzeum nem a várost, hanem az eredetét, a képtár talán nemes, mára megfakult ideáljait, a bolt-hajtás farizeussá züllött gyerekkori istenkeresését, a romlatlan naivitást, a portikusz kevély uraskodását hivatott kifejezni. Kifejezni? Elképzelni? Netán mesterségesen kitalálni; elföldni a mindennapi hajszát betevőért, túlélésért, életminőségért? Vajon a város az emberiség legmagasztosabb vállalkozása, hogy megfogalmazza a tér és az idom arányos szépségét, valamint az öröklét égbe szökő jóságát; vagy maga a téboly, a pestises harcmező, ahol elbukunk a tudattalan pokoli szörnyetegeivel birkózva, a gyötrő magányt pedig színre visszük és szoborba öntjük, de nem vonjuk beszélgetésbe? Ha szellemét keressük, jellegzetes csarnokait, mindjárt a múltat találjuk. De a múlt nem a város, ahogy a jelen sem az; a város mindaz lenne, ami a múltat összekapcsolja a jellel. Ez rejtőzködik a történetbúvár és a turista elől is; jegyezzük meg: lakói is többnyire antikváriusok vagy érdeklődők. Mert róla eszünkbe jut az agóra, a fórum, a palota, a templom, a színház, az országház; csupa olyan intézmény, amelytől a mai átlagpolgár eltávolodott. Polgártársam – milyen dohos e szó lehelete! – nem veszi ki részét a civil társadalom munkájából, a történelmi és a vallási tekintélyeket kiállítási anyagként, kupolákban ébredő és oszlopokkal levezetett fizikai erőként tartja számon. A régi korok erőfeszítéseit, nem pedig esztétikai teljesítményeit méltányolja; s nem véletlen, hogy a színpadok igazi rendezői koncepciók, az államformák kulturális tartalmak híján üresednek ki. Holott a város hagyományosan az emberi psziché tartós megállapodottságát jelenti: itt születik a művészet – még a bukolika is innét vágyódik el –, itt a tudomány; erre nyílik a sztoa és a pályaudvar kilátása, központját kerülgetik a peripatetikus séták és a körgyűrűk. A hősénekek törzsei nemzetté szerveződtek, hogy végső alakzatuk valamely város képét igazítsa magára. Trójából indul haza Odüsszeusz és a római nép ősatyja, Aeneas. Buda és Etele is letelepíti nemzetségeit; a felkent uralkodó a sátras szállásterületekből előbb-utóbb királyi központot alapít. A város ily módon mindig az emlékezet helye, Tacitusa, Kézai Simoné, az akadémikus történetíróké és a *miénk*, egyéni és közösségi egyaránt; s mivel a régmúltat a jövő felől írjuk, vágybeteljesítő jóslat egyszersmind. Nem mondok ezzel újat, a mnemotechnika működését olyan koponyák fejtegették, mint Jacques Roubaud vagy Pierre Nora. Sőt *A láthatat-*

lan városok szerzője, Italo Calvino – bár a műfaji lepel, melyet ráterít, a fantasztikum – a képzelet rakoncátlanságát mutatja meg a térformák absztrakciójában. A mongol kán és Marco Polo párbeszéde a valóságos városokba vegyíti a virtuális világot; így teszünk mindannyian, amikor nemcsak felidézünk, de értékeljük is – mondhatnám: kanonizáljuk – életünk eseménysorát.

Az ókori polisz márványkövezetén a filozófia sütkérezett, a középkori város levegőjét iparosok, kereskedők és egyetemi polgárok tüdözték le mélyen, a reneszánsz palota a vagyoni, politikai és szellemi függetlenség jelképe. Lüktetni kezdett a véráram a városszövetben. Dóмок és katedrálisok épültek sejtenként, téglánként, évszázadonként; a város uralkodott, fölfelé, a sacerdotium, lefelé, a föld gyomra, és kifelé, az imperium irányába terjeszkedett. Némelykor a központosítás aratott győzelmet a sugárutak fegyverével, máskor a szertelen piac verte föl itt-ott sátorfáit. A börtönőr és a terem főoltára előtt kegyesen bíráskodó tanár is csak arra intett, hogy aki a fogságot átvészeli, önként szegődhet szolgálatba, de ha rátermett, szabad egyetemi polgár is lehet. Az első különös törést, szakadást mégiscsak a múzeumi funkció kiötlése okozta; hiszen a muzeális érték felülmúlhatatlan, nem továbbgondolható, csupán helyreállítható. A múzeum lezárja a történelmet: ki merészelné túlszárnyalni a tökéleteset? Térdepeljen elé, hódoljon és lábjegyzeteljen. De okosabban teszi, ha egyéb dologgal törődik. Ez a magatartás persze ellustít. Akkor is, ha vázát, a klasszicista épületet kortárs pallérozottsággal és anyaghasználattal rekonstruálják, mint a Schinkel-tanítvány, Stüler Neues Museumát Berlinben. Nagyobb baj, hogy az iskolák, a börtönök és az egyetemek is emlékszerűvé, a műveltségelemek memoriterré, vitrinben őrzött kincssé nemesedtek és fakultak. A tudást két részre bontották: a műveltség és a teljesítmény fölé, kivált nagyra becsülve őket, a Tádzs Mahal mauzóleumát húzták; a sikerhez szükséges ismeretekre pedig nem a patinás homlokzat mögött és a vakolatlan falak között kell szert tenni. Aki kreatív, ügyet sem vet a múltra; aki olvasottságában pöffeszkedik, száraz adatok rabszolgasorába süllyed. Mivégre büntet a társadalom, és kinek a nevében, mihez képest javít vagy torol meg? Jártunkban-keltünkben nem venni észre, hol és kik végzik az elismert, értékteremtő munkát. Ókori amfiteátrum, középkori katedrális, palota Palladio modorában, koloniál hivatal, klasszicista múzeum, biedermeier komód, art deco majolika, empire könyves szekrény. Nem nőhettem föl ilyenek között, csupán a rekonstrukciójukat kíséreltem figyelemmel a szétlőtt, roskadozó műemlékeknek. Ybl Miklós emlékéve egy város arculatára vall. De nem mostani igényeinkre. A rossz közizlés beépült a közelmúlt tapasztalatába; komfortzónájából kiléptette a falut a vinklis ház, a várost a tűzépbarokk. Mi újat hoz a 21. század, a mai szellemnek és életformának adózó intézményeket és térformákat? Halljuk a posztmodern választ: volt középkori emberkép, reneszánsz emberkép, újkori emberkép, de nincs kortárs emberkép. A város: szubkultúrák összevisszasága, valamennyi közlekedési csomópont korlátozza a mozgásszabadságot. A hegeliánus eredetű, egészen a posztmarxizmusig nagy karriert befutó „elidegenedés” élményét lecseréltük az exhibicionizmusra. Ha társtalan vagy, csakis azért, mert senki más nem érhet föl kiválóságodhoz; hát mit se törődj vele, légy magányos és közkedvelt: posztolj, blogolj, gyűjtsd a lájkokat. Ne stílusod legyen, hanem egyéniséged: a stílus más erölteti rád. A stílus elnyomó hatalma alól viszont, amint a törmelékeket és a roncsokat elhordták, nem szemüket dörzsölgető néposztályok másztak ki felszabadultan – Roland Barthes mentolos szája íze szerint –, hanem szemfényvesztett generációk. A stílust magáról lerázó szöveg és a múltját rogyasztó teherként a centrum turistanegyedeibe félretéve város nem Calvino gazdag képzeletvilágába tette át székhelyét.

Többé ugyanis nem a városmagból nő ki a lakó- és ipari övezet, ennél fogva mára minden középület, köztér, murália – régi fogalmaink szerint bármilyen

tetszetős is – hazug látványosságba fordul. Hogyan kapcsolódik a régi pompájában rehabilitált Kossuth tér – mégoly impozáns is – Angyalföld gomba módra szaporodó sivár lakógépeihez? Mi befektetővel és ingatlaneperttel tárgyalunk, nem Tisza István daliás mágnásaival. A porig rombolt varsói belvárost Canaletto képeire sandítva alkották újra. És van-e köze a mai Varsóhoz? De menjünk csak vissza az időben. Mivel biztat a Hősök tere királyi panoptikuma vagy a kiegyezést és Trianont rózsaszín bakacsinba vonó Mátyás-templom, mit képvisel a Vajdahunyad vára? Azóta saját szemébe hazudta a város a multiplex mozit Hófehérke-kastélyba falazó Nemzeti Színházat. Törvényszerű, hogy nemzet nélkül a nemzeti színház stílusa is rendeltetéséhez méltatlan. Új közterünk, a média, az antihumánus internet a műveltséghez vezető sugárutak és a személyes kötődésekhez zarándokló zegzugok, lépcsők, benyíló, átjárók, közök, sikátorok helyett a reptéri tranzitónába, az úri hideg hátán futkosó szuperstrádát aszfaltozza le. A virtualitás immár nem a művészeté, még csak a tudományé sem; a látszat szépsége az illúzió hamisságaként csillan párás üvegünkön, szélvédőinken és tükreinkben, bármerre fordítjuk fejünket. A színház múzeuma, a palota múzeuma, az országház múzeuma, az iskola múzeuma és a börtön múzeuma. Sőt a múzeum is a múzeum emlékműve, emlékműveink is a szobrok szobrai, s nem a „világ emlékművei” – ötlük fel Csoóri Sándor egyik verseskötetének címe. Ennek mintájára szülőházam, a bérház egy tőlem idegen tapasztalás emlékműve lett, családi könyvespolcunk, a szellemi örökség pedig a szellem emlékműve, akárcsak Elias Canetti a *Káprázatban*. Városainkban turisták vagyunk mindannyian, gyarmatosítók, nem élhetünk fesztelenül a bennszülöttek módjára. Ha olykor fellélegzünk is, hazaértünk, arra kényszerülünk, hogy az otthonosságot már ne tudatosítsuk, hanem szuggeráljuk. Mi a 21. századi város jellegadó épülete, látképe, funkciója; térszervezése és kulturális tömege? Mit dokumentáljak, amikor körülmélelek?

Föléleszthető-e az emlékmű? A múzeum múzeumának ellenpontja a berlini Zsidó Múzeum. Libeskind, a tervező célja elsősorban nem a méltó dokumentáció, hanem a felrázás. A légszomjat, orientációs zavart, szédülést, hányingert és fejfájást keltő terek bevonnak a történelembe: az emlékezet nem utalható mindenestül a múltba, idegrendszerünk, reflexeink, de még sejtjeink osztódása is tudomást vesz elődeink szenvedéséről, rémtetteiről. Ilyen minálunk a Terror Háza. Igen ám, de képesek lennének-e gondolatlan hatni, s nem csak zsigerileg, a tudatra? Hányszor és hányszor barangoltam be városokat, hogy elsajátítsam őket. Kószáltam és álmélkodtam. Részesültem-e a nagy, 20. századi városélményekhez fogható katarziszban? Ady és nemzedékének Párizs-élménye sokáig kísértett. Kassák és Illyés a művészet, valamint a szociális igazságosság felhajtóerejére bízhatta magát; a kávéházi asztalok köré gyűlt vitákra, a vitákból kisugárzó apró Golf-áramlatokra. Divat volt a nemzeti különöséget nyugtázni. Jászi Oszkár például a tudományos francia pedantériát észlelte finom szenzorokkal. Illyés a felvilágosodás, Voltaire és Diderot torkolattüzét látta villogni, amikor a szürrealista költők a polgári radikalizmus egyik nyugati fároszát, Anatole France-ot ócsárolták halálos ágyán. Ilyen a lázadás hagyománya – vélekedett az uradalmi cselédek származéka. Az Erasmuson, Morus Tamáson, Shakespeare-en és Leonardón nevelkedett Cs. Szabó László műveltségesezménye más; ő a minél kimerítőbb lexikális tudást gyűjti Angliában, a hellén szigeteken és főként Itáliában. De olyan nyelven teszi, hogy az fölér egy új irodalomalapítással! Nem vonhatjuk össze múltunkat egyetlen közös nevezőbe. Sokszor a reciprok ugyanannyira igaz, mint az alapul vett tört. Más az esszéíró Kolozsvára, más Reményik Sándoré, Dsidáé, és persze más típusú város Márai Sándor Kassája; a sor végeláthatatlan. Akad ám közös bennük: a városok múltja nem holt ismeretanyag, szenttelen tényközlés számukra. S ha régi gondolkodóink idegen utcákra vetődnek, magyar megfelelőik cimbalommal kira-

kott, termékeny metaforáján veri sarkuk a nótát. Mindaz, ami megegyező, és mindaz, ami eltérő Párizs és Budapest, Kolozsvár és Firenze, a National Gallery és a Szépművészeti Múzeum, Breton és Kassák között, a gondolkodást serkentette. Minél nagyobb volt a kontraszt, ha Budapestet párizsi fényvel árasztották el, elődeink annál közelebb tolhatták a Montparnasse-hoz pesti asztalaikat a New York kávéházban. Mit látunk ma a pályaudvarból művészteleppé és drog-tanyává avanszírozott berlini csehóban, és élesebben vehetjük-e szemügyre önmagunkat a Kazinczy utca romkocsmáiban, ha kreuzbergi vagy neuköllni romkocsmákban hörpöljük a sört, hallgatjuk a technót? A knósszoszi palotából, a veronai arénából, a stockholmi néprajzi múzeumból, Split kikötőjéből, Sevilla erkélyeiről, a brüsszeli Tanácsból mit látunk meg idehaza, Budapesten? A Parlamentben hideglegelősen, sorsára egyedül várakozó Bibót az ENSZ-palotából és a hágai bíróság emelvényéről megpillantjuk-e? Hát a sok évszázadnyi csodát, a magyar irodalmat a német művészeti akadémia Esterházy-portróján keresztül, a Brandenburgi kapu tövében? A sevillai Cartuja Makovecz-pavilonját körbejárva, a székelykapu ábeli jelgijéről elkapjuk-e tekintetünket az Alkotás utcai emléktáblára? Csalódottan állapítjuk meg, hogy nem Sütő tanul Nagyenyeden, nem Mozart muzsikál Salzburgban, Liszt és Bartók sem nekünk játszik a világ hangversenytermeiben.

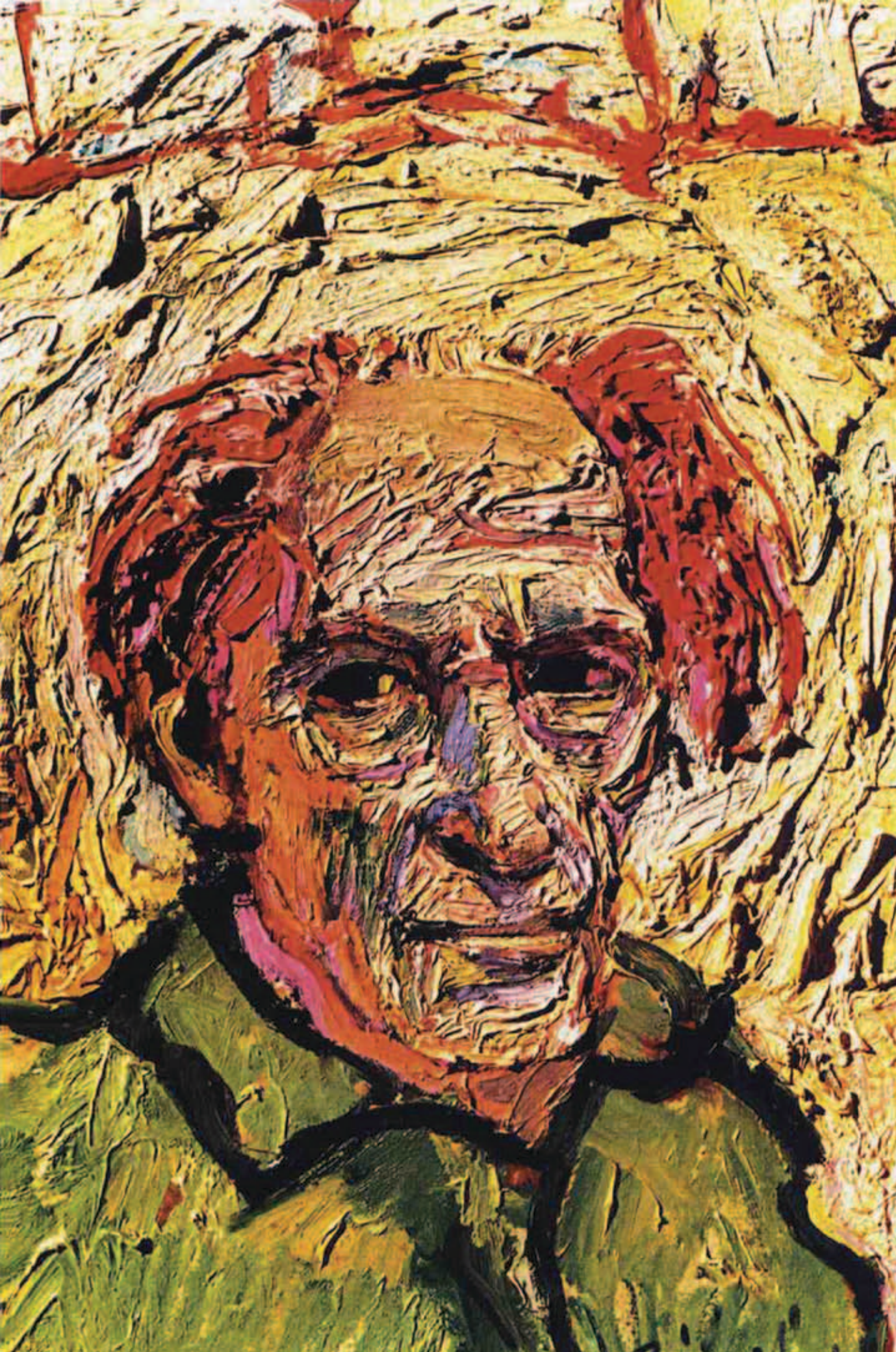
II.

Nemzedékem büszke lehet arra, hogy kicsit ide is, oda is tartozik; nem utasítja el a könyvhalmozó értelmiségi magatartást, használja és alakítja a fejlesztő informatikusok és designerek kreatív világát. Persze, rossz közérzet gyötri a határon billegőt. A magamfajta írófélelnek keskeny mezsgye jut. Inkább szót értek idősebb pályatársaimmal, hüledezem a fiatalabbak preferenciáin. Születésem, eszmélkedésem színhelyei e köztességet lokalizálták, a léthelyzet vetítették környezetemre. A XII. kerület, a Hegyvidék nem éppen tizenkettedik kerületi miliójében nőttem fel. A budai világnézet, amelyet Térey János darabjaiból vagy Léka Géza identitásfakasztó dokumentumregényéből, az *Árva ragyogásból* fölidézhetünk, megfertőzött ugyan, de nem döntött le a lábamról. Lappangó vírusként elő-előtör. Az igazi Hegyvidék, a Böszörményi úttól fölfelé, vonzott, csábított, noha nagy megilletődöttségemben könnyen tévútra vitt. A Teleki térnél, oda udvaroltam, s Népszínház utcai szegletében húzódtam meg egy darabig, távolabbinak bizonyult a kocogásnyira, karnyújtásnyira magasodó Sas-hegy. Olyan időkből szereztek ott lakást művészek és tudósok – Tornai József, Ferdinandy György és Schrammel Imre mai napig szomszédok –, amikor a város még nem feledkezett el jobbik énjéről. Megdöbbenett, hogy a huszonnyolcas villamos, a Blaha Lujza tértől az Új Köztemetőig, milyen más közönséget fuvaroz, mint a hatvanegyves. Mégsem azonosulok testestül-lelkestül, ez is határozószó, a MOM Park finnyás dámáival és gigerli ficsúrjaival. Emitt késsel hadonásznak felém; amott undorodva méricskélnek, mert ahelyett, hogy a hosszút túrném fel, miként dukál, rövid ujjú ingben mutatkozom. Nem félek a késtől, és csak azért is rövid ujjú! Mára Budán, azon a fertályán, ahová nem tessékelték be korábban a pártkádereket, felfuvalkodott, zavart egzisztenciák veszik át a többségi irányítást. A még csak nem is tősgyökeres budai, idősebb Léka Gézával, a Magyar Állami Népi Együttes világlátott alapító táncosával – nemzedéktársaival és nála fiatalabb generációkkal – együtt a városban, valamint a kultúrában megélt otthonosság szállt sírba. Szükséges-e tovább érvelnem? Többet se kell mondanunk, mint hogy efféle életmód-programot népszerűsített két iszkázi költő, Nagy László és Ágh István is, akiknél urbánusabb típust keresve sem találni. *Esne a hó, csak esne a Somló tetejére*

és a Duna közepébe. Egyazon éghajlati övre települ a szellem meteorológiai állomása mindenütt. Térey elbeszélő költeményének (*Protokoll*) elpocsékolt tehetségű antihérosza, Mátrai Ágoston protokollfőnök a mai Buda embere; az etikett kultúrasemleges szokásaiban járatos, mit sem tud a nép történelméről, amelyet minisztériumában képvisel. Fogadásokon vedel, és rongyrazó nőkre ront, mint bika a vörös posztóra. Nem Kosztolányi Logodi utcai bálját látogatja erkély fölött, Hold alatt, hanem a Mamut bevásárlóközpont tetején üzemelő éjszakai mulatót. Meghitt távolságra onnét, a rózsadombi Paradicsomkertben sorakoznak a milliárdos villák, lakóparkok. Az egyházi „holt kéz” kései utódai, egy bukott politikai és gazdasági elit üdvözült itt a Golgota helyett. A rendszerváltással keletkező magánvagyonokat ide hordták össze, nem forgatták vissza működő gyárakba és cégekbe. Nehéz szabadulni a gondolattól, hogy innen, a budai hegyekből rántotta magával az uralkodó politikai és gazdasági elit a kulturális elitet is: a pénz értékfedezetét elvonva, együtt rakták tevékenységük közös emlékművét, a plázákat egy torz társadalmi rend piramisaként. Egyszer az én nemzedékem feladata lesz, hogy az értelmiségi kultúra és a nemzeti életösztön kiveszésének folyamatát utólag rögzítse.

Senki más nem ismerheti úgy Budapestet, mint a notórius albérlet- és lakáskereső, aki én is voltam éveken át. Szülőföldem örökös bővítője a bankszámlakivonat tanúsága és az elszántság mértéke szerint. Hogyan élnek Pesten és Budán? Elég, ha a közvetített ingatlanok belvilágát kitapogatjuk. Két fontos körülmény a hirdetések böngészőinek: a kazán és a kéménybélelés állapota. Tíz hónapig laktam a legalsó rózsadombi utcában. Önbecsapás volt? Különös egybeesés folytán, ahogy én följebb, az albérletárak éppen alacsonyabb szintre húzódtak. Boldog házasságnak hittem, ami feleségemmel rövid végjátéka felé tartott a Zivatar utcából; odafönt, a parlamenti kilátás szédületében mindez észrevétlen maradhatott. Nyílászárók, jól-rosszul csukódó, nyikorgó, korhadt vagy hangszigetelt műanyag ablakok, hevederzárral biztosítandó bejárati ajtók vágják ketté a világot. Pörgeti őket az agy, mint egy paksaméta katalógust. Elsősorban mégis a szeretkezések tolnak föl tudatomból. Értelemmel töltötték meg a szobákat és a konyhapultot. Fölül kellett befejeznem, hogy a nappali hófehér kókuszszőnyegéről elkapjam az első pillanatot, a Parlament kupolája körül keringő madarakat, amikor fölgyulladnak a díszkivilágításban. Talán a város ébredése és ünnepi ruhába öltözött lefekvése is irányítható; késletethető, siettethető innét. Napközben tisztán látszott az erkélyről, hogy Budapest sárga színű. Az összhatás, az egy rend kopottas vakolat: kímélve és nagy ritkán pucolható. Vissza az igazi szülőföldre. Újra a Budaörsi út, a BAH-csomópont, nagyanyám egykori lakása, de immár egyedül, mint addig soha még, válás után.

Addig tart otthonom, ameddig a hatvanegyes villamos vonala. Azzal egyidejűleg, hogy a viszonylatot meghosszabbították, másikkal összevonták, egyre több városrész fogadott bizalmába, üdvözölt ismerőseként, ugratott barátjaként. Nagyanyám haldoklása voltaképpen akkor kezdődött, mikor a Budaörsi útról Törökbálintra hurcolkodott. Rendelkezésemre bocsátotta a lakást; nősültem. Ő volt a tősgyökeres budai, s az ő révén lett azzá édesanyám. Alig emeltem át hitvesemet a küszöbön, már a Budakeszi úti bíróságon feszengek remegő térddel, és készen állok a borítékolható, újabb baklövésre. Nem maradt el, csak kicsit váratott magára. Előtte, egy inséges, sötét napon, derékon fogtam a telet, lezártam a fűtést, kihúztam a dugaszokat, felcíhelődtem a számítógéppel, és legjobb barátomhoz költöztem, az Andrássy útra. Ruháimért tértem haza rendszeresen, anyám mosott rám Törökbálinton. Nincs szálamomra méltóbb a kihült lakásnál. Egy kihült emberi test talán jobblétre szenderül, de az otthon megéri távol lévő gazdája gondjait. Könyveim a törökbálinti garázsban vizesedtek, ruháim a szórványban szerteszt. A beépített sifonér háta mögött indult meg

a penészedés, villámháborúja nem ütközött ellenállásba, diadalmasan végigvont a konyhán, hogy egyesüljön a szobai sarokgarnitúra fedezékéből kivezényelt csapattesttel. Fürdőmben a csap szelepe kapitulált, hangosabban batorkodott recsegní a hajópadló, köszörülte torkát, hogy nem szégyelli, miközben titkos lépcsőházakba surrantam egyedüléteimet tompítandó. Pincérlánynak tettem a szépet, hordtam asztalokat, ajánlottam békebeli kávéházi muzsikát Párizsból. Hetente háromszor – mikor a lány műszakba állt – asztal alá ittam a Kodály körönd elhivatott kocsmahuszárjait; és írtam, írtam.

Végül ismét berendezkedtem odahaza. Szülőházamtól alig pár utcányira, mégis egy másik, a XI. kerületben. Ahogy az áradás a folyókat és torkolatokat, költőzködéseim az utakat és kereszteződéseket viselik meg. Gyerekkorom vidékét. Teret veszít az otthon a terjeszkedő látómezőben. Minél tehetősebbé növesztem személyiséget, annál törpébbre zsugorodik a veleje. Érinthető-e még? A MOM Park a Magyar Optikai Művek elhagyott gyárkaszárnnyájából sarjadt; a gyár felszámolása, lebontása, a kommersz üzletközpont megnyitása közben nőttek fel. A plázaépítés ideje váltja ki a dómépítését. Gesztenyét a Gesztenyés kertben szedegettem ősszel, egy sem akadt, amelyik modellként a jobb jegyhez segített volna hozzá rajzórán. A szocreál építészet – azóta példásan felújított – dísz, a kulturális központ, ahol mostanság olykor irodalmi esteket celebrálok, tanulmányi versenyekre hívtam. Óriási pannóján biggyeszkező traktoroslányokat mustráltam; ma is megcsodálhatók. Óvodámnak és mindkét teniszpályának, ahol csaknem tizenöt évig játszottam, edzettem, fogyókúráztam kitartó trénerem felügyelete alatt, a Csörsz utca kerített, szorított helyet. Az óvoda nincs többé, a TF-pálya megmaradt, uszoda és tornacsarnok nyílt a kiégett, elhantolt sporttelepen. Attól az uszodától nem tángitok, Pestről is átkajtatok, ha tehetem. A Gesztenyés kert felől cserkészem be. Külső medencéi, éppen a régi teniszpályákra betonozva, leúszott hosszaiamat a tékozló fiú töredelmes penitenciájának számítják be. Mindig feloldoznak. Ha gyorsúszáskor oldalvást levegőt veszek, a párálló Sas-hegy ormán édesanyám alma matere, az Arany János Gimnázium sejlik át. Iskoláim, a Pannonia Sacra – mely eredetileg az Alkotás utcában működött – és a Kiss János altábornagy légvonalban nem esnek messzire gimnáziumomtól és egyetememtől. Össze kellene adnom, hány évig csimpaszkodtam – s így egyvégtében mennyi időt tölthettem volna – a nyolcas és a száztizenkettes járat buszain, amikor a Veres Pálné utcába, majd az Egyetem térre dőcögtem velük.

Megfigyeléseim epicentrumából, a Hegyalja és a Budaörsi út sarkán székelő Aranyhíd sörözőből a fél várost ellenőriztem. A dunántúli autópályák, a Déli-pályaudvar és három főút torkollanak ide. Gyerekszobámból estéknént, ahogy elült a forgalom, a hatvanegyes villamos és a vonatok zakatolására is fölneszeltem. Kicsit mintha vasútnál laktam volna, csak meredekebben; a lejtő alján szaladnak a sínek, ahol az Avar utca élesen belemetsz Budába. Valamelyik gangos házban élt Tersánszky Józsi Jenő. Kakuk Marci a szomszédos, Bán utcai Sport Kocsmában iddógált; az író – így szól a fáma – a Márvány utca vasúti felüljáróján koldult egy kéregető hajléktalantól. Valahányszor ott keltam át a Pálya utcai konditerem felé, elmosolyodtam ezen. Aki kitartó, két költővel is találkozhat, csak iparkodjék, mert egészségük ritkán engedi, hogy kimerészkedjenek környékbeli lakásukból, Kiss Benedekkel és Marno Jánossal. Tágabban a Moszkva tér és a Móricz Zsigmond körtér, szűkebben a Tabán és a Gellért-hegy lába határolják ezt a vidéket.

Legszentebb utcája azonban ott bújik meg, ahol születtem, és huszonhárom esztendőn át éltem. Mi jellemzi Budapestet? Tegyük fel, hogy igaz, amiben én is hiszek. A sok hamis birodalmi ábránd után a várost az ötvenhatos forradalom részesítette a gondviselés kegyelméből, s azzal teljesítette be sorsát. Amit az idő 1956-ban, térbeli memóriám ebben az utcácskában örökít

meg. Több mint négy méter magas gyerekszobám természetes ablakaival átellenben – *srévizavé*, ahogy nagyanyám mondaná – egy kápolna üveghomlokzata veri vissza a kicsiny ház alakját. Egyemeletes hajlék, kilenclakásos. A fehér rácsokat és a piros muskátlikat leszedték azóta. A kápolna karzatáról viszont még mindig nagyokat bólintgat öreg pálmafánk; a lakás eladásakor édesapámmal cipeltük át, hogy jótékonyan szabaduljunk meg tőle. Vasárnap kipattan szemem az orgonaszóra. Mise kezdődik a túloldalon; nagyanyám bundáskenyeret süt, hogy ha a kilenc órára már nem is, a tizenegyesre átérjünk. Ott kereszteltek meg, tanítottak hittanra, elsőáldoztam, nyertem el a betlehemes játékok valamennyi szerepálmát. Nincs többé mise, nagymama, és betöltendő szerepálom sincs többé. Nem sikerült családot alapítanom, hogy jelenemet, a Thököly út ötvenötöt összekössem múltammal, ahonnan útra keltem, és ahová álmaimban minden lánnyal visszatérek ölelkezni, mert meddő szerelmeim ugyanabból az álomból szövődnek, összebújunk a levegőtlen galérián, matracomon, és eggyé válunk vele, a Táltos utca tizenhárommal.

BÉNYI ÁRPÁD, Poros hangszerek, 1966

BÉNYI ÁRPÁD, *Fájdalmas örökség*, 2006